

REFLEXIA „SVOJHO“ A „INÝCH“ ETNÍK V SLOVENSKOM FOLKLÓRE (K otázkam etnickej identity Slovákov)

LUBICA DROPPOVÁ

Doc.PhDr. Lubica Droppová,CSc., Katedra etnológie FF UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava, Slovakia

The paper deals with self-reflection of Slovaks in comparison with other ethnic groups, based on the analysis of the Slovak folk songs and proverbs. The author has found relative low frequency of this theme and less apparent intensity of ethnic images and stereotypes in Slovak folk songs

Kľúčové slová: etnická identifikácia, ľudové piesne, parémie
Key words: ethnic identification, folk songs, proverbs

Etnická identita zväčša ešte aj v súčasnosti funguje ako jedna zo základných ľudských skupinových identít. Definícia pojmu identita môže vychádzať z rôznych konceptov a hľadísk viacerých vedných disciplín, ktoré sa niekedy od seba dosť odlišujú (SIDLER,L. 1995). Predsa sa však na niečom zhodujú: každá daná identita, teda aj etnická, sa uvedomuje a formuje predovšetkým v neustálej konfrontácii s okolím. Porovnávaním sa potvrdzuje, hodnotí a upevňuje predstava o sebe a iných.

Tento obraz „seba“ v konfrontácii s „inými“ nám na rôznych úrovniach a v rôznych vzťahoch prináša aj slovenský folklór. Pri jeho analýze si však musíme uvedomiť, že:

1) materiál, z ktorého čerpáme, bol vo veľkej miere zaznamenaný v 19. a v 1. pol. 20. storočia, teda nepodáva nám aktuálnu situáciu. Toto konštatovanie vo veľkej miere platí aj pre materiál, ktorý zaznamenávame pri súčasných výskumoch;

2) problematika medziludských vzťahov, kontrastov a konfrontácií na etnickom základe nepatrí v slovenskom folklóre medzi dominantné témy, patrí skôr k témam okrajovým. Ako príklad nám môže slúžiť Zátureckého zbierka slovenských prísloví, porekadiel a úsloví, ktorá z počtu viac ako 13 000 parémií obsahuje len pomerne malé percento venované reflexii etník a ich znakov, či už vlastného – slovenského, alebo iných. Najpočetnejšie zastúpenie majú parémie o Rómoch, je ich 67 (KREKOVIČOVÁ, E. 1995 b, 42). Počet parémií, kde sa spomínajú ďalšie etniká, možno vyčíslíť nasledovne: o Židoch – 21, Nemci – 16, Slováci –

15, Maďari – 9, Poliaci – 6, Turci – 3, Rusi, Rusnáci – 2, Tatár, Francúz, Talian, Angličan po 1. Pritom to nie sú vždy samostatné parémie, niekedy sa porovnávajú príslušníci, alebo vlastnosti dvoch i viacerých etník v rámci jedného výroku, teda výsledný počet je menší ako súčet vyššie uvedených čísiel. Aj napriek tomu sa nazdávame, že nám folklór poskytuje zaujímavý pohľad na jednotlivé etniká, na ich konfrontácie a hodnotenia a je často dôkazom prežívajúcich stereotypov až do dnešných čias.

Naša úvaha vychádza predovšetkým z analýzy **textov slovenských ľudových piesní v publikovaných zbierkach** celoslovenského i regionálneho charakteru a vo vlastivedných monografiách. Berieme však na zreteľ aj poznatky zo štúdia **parémií** (hoci v tomto príspevku len v skrátenej podobe, lebo budú publikované inde),¹ len s malými odbočeniami k niektorým žánrom ľudového rozprávania. Dôvody tejto selekcie sú dvojaké:

1) nazdávame sa, že možno súhlasiť so zistením E. Krekovičovej, že „práve piesne a parémie uchovávajú postoje a stereotypy pomerne dlhé obdobie a vlastne ich akumulujú v čase“ (KREKOVIČOVÁ, E., 1995, 222). Táto relatívna „stabilnosť“ textov parémií a piesní vychádza predovšetkým z ich viazanej veršovej štruktúry, kde dôležitú úlohu hrá rytmus, rým ako významné momenty fixácie a mnemotechnické pomôcky;

2) ľudovú piesňovú a prislovnú tradíciu považujeme v súčasnosti za relatívne uzavretú. Niektoré žánre ľudového rozprávania, najmä memoráty, humorky a anekdoty patria k stále sa inovujúcim a manifestovaným prejavom, ktoré reflektujú aj aktuálne podnety. Tento súčasný materiál je však zdokumentovaný len sporadicky, s prihliadnutím na niektoré špecifické témy, a preto by bolo potrebné uskutočniť ešte rozsiahlejšie výskumy na jeho sumarizáciu.

Počas terénnych výskumov možno síce ešte aj dnes zaznamenať niektoré piesne alebo varianty dosiaľ nezachytené v archívoch a zbierkach, no o pôvodných nových materiáloch možno hovoriť len zriedkavo. Ide tu skôr o manifestovanie latentných tradičných piesňových repertoárov, kde aj piesne spojené s udalosťami 20. storočia (partizánske, družstevné) majú miesto len výnimočne.

Podobne síce rôzne rečové zvraty vznikajú sporadicky aj dnes, no v celoslovenskom meradle je badateľné skôr ochudobňovanie, ba až stereotypizácia hovorového jazyka. Doterajšie publikované a archívne zbierky nám teda umožňujú pomerne ucelený pohľad na repertoár slovenských piesní a parémií, a tým nám umožňujú aj štúdium intenzity a kvality reflexie Slovákov a iných etník v týchto folklórnych druhoch. Pri sledovaní tejto reflexie v slovenskom folklóre sa obrazu Židov a Rómov budeme venovať len okrajovo (hoci tieto etniká majú v slovenskom folklóre najpočetnejšie zastúpenie), keďže je táto problematika dostatočne spracovaná v štúdiách E. Krekovičovej.

Reflexia Slováka medzi „inými“ alebo voči „iným“

Vlastnosti, osudy a zvláštnosti jednotlivých etník v porovnaní s inými sú najvýraznejšie a najkontrastnejšie spracované najmä v etiologických legendách, parémiách a anekdotách, menej výrazne v piesňach.

V etiologických legendách je konfrontácia obrazov jednotlivých etník pomerne výrazná. Napr. v podaniach, kde Kristus prideluje zástupcom rôznych etník územia, kde budú žiť, alebo „typické“ povahové črty a znaky a pod. Obraz Slováka tu síce má zväčša pozitívnu črtu – pracovitost', no v niektorých variantoch aj zásluhou vlastnej liknavosti mu zostala *len tá robota*, alebo neúrodny hornatý kraj. Maďarom a Nemcom prisudzujú rozprávania bohatstvo, šikovnosť, Židom prefíkanosť atď.

Anekdoty prinášajú konfrontáciu obrazov etník vo vyostrenej podobe, zväčša s prekvapujúcou pointou. D. Klímová píše, že cez tento žáner je možné nielen v skratke formulovať

mentálne charakteristiky etník (alebo skôr predstavy o nich), ale ich aj zrelativizovať, prípadne nepriamou formou ventilovať určité etnické napätia (KLÍMOVÁ, D. 1994). Napríklad svojho času bola u nás rozšírená nasledujúca anekdota:

V malom lietadle leteli štyria cestujúci: Angličan, Francúz, Rus a Slovák. Po chvíľke letu začal motor vynechávať. Pilot prišiel k cestujúcim a povedal: „Motor je preťažený. Ak nemáme všetci zahynúť, jeden z vás musí vyskočiť z lietadla a zachrániť tak ostatných“. Vstal Angličan a zavolať:

„God save the Queen!“ , a vyskočil.

Lietadlo letelo, no po chvíli zas prišiel pilot a vyzval, aby niekto opustil lietadlo, lebo je preťažené. Vstal Francúz a zavolať:

„Liberté, Egalité, Fraternité!“ , a vyskočil.

Lietadlo letelo, no po chvíli sa situácia zopakovala. Tu vstal Rus a zavolať:

„За родину, за Сталіна!“ – a vystrčil von Slováka.

Táto anekdota je aj potvrdením tézy O. Sirovátka, že anekdoty, v ktorých sa konfrontujú viaceré etniká, boli aj súčasťou politického repertoáru 20. storočia, najmä v časoch 2. svetovej vojny a povojnového obdobia v bývalých socialistických krajinách (SIROVÁTKA, O., 1993, 58).

Parémie (ako nám ich predstavuje dosiaľ najúplnejšia publikovaná zbierka A. P. Zátureckého) poskytujú viacdimeznionálny a niekedy rozporuplný obraz Slovákov v porovnaní s inými etnikami. V niektorých, v súlade s obrazom, aký nám podávajú legendy, sa Slovák vykresľuje ako príslušník utlačaného etnika, na ktoré sa už *každý čert nahnal: Nemec, Tatár, Maďar, Cigán, Žid* (ZÁTURECKÝ, A. P. 1897, XVII, 4). Prevláda však pozitívny obraz Slováka, ktorý dokáže všetko urobiť, ktorý *prebudne všetkých cudzozemcov a Slovieniek*, ktoré všade prinášajú spev, kým Maďarky hnev, Nemky faleš a Cigánky krádež. Je tu badateľná výrazná konfrontácia etnických charakteristík na základe zafixovaných predstáv.

Ludové piesne obsahujú motívy kontaktov či konfliktov na etnickom základe tiež v pomerne malej miere a na rozdiel od predchádzajúcich žánrov aj v menej kontrastnej podobe. Predsa však možno vyčleniť dva širšie okruhy piesní, líšiace sa od seba intenzitou reflektovania etnických obrazov a vzťahov:

I. Ludové piesne vychádzajúce z bežného života a bežných medziludských vzťahov doma vo vlastnom prostredí, na dedine. Tradičné slovenské ľudové piesne, ktoré tvoria absolútnu väčšinu dosiaľ publikovaného a archivovaného piesňového materiálu, zobrazujú v hojnej miere rôznorodé konfrontácie, aj konfliktné situácie: rodinné, ľúbostné, medzi pohlaviami, vekovými či sociálnymi skupinami a vrstvami a pod. Zdá sa však, že kontrastné prvky a konfliktné situácie na etnickom základe neboli v chode každodenného života slovenského človeka časté a neboli preňho emocionálne natoľko dôležité, aby pocítil potrebu spievať o nich vo svojich piesňach. Istú výnimku tvoria len piesne vychádzajúce z kontaktov a porovnaní so židovským a rómskym obyvateľstvom. Týkajú sa napr. jazykových odlišností, sociálnych kontrastov (Žid, Cigán – sedliak), ale aj ľúbostných vzťahov a pod. (KREKOVICOVÁ, E., c.p.) V súvislosti s inými etnikami (Maďari, Nemci), hoci s nimi žili Slováci dlhé obdobia v tesnom kontakte, sú takéto piesne celkom ojedinelé:

*Ona mne juhersky
ja jej slovensky:
do ťa to šnoruval
panno juhersky?*

*Šnurovala som sa,
vyšťivala som,
červeným, zeleným,
bielym harasom.*

(Sl. spevy. II, 563)

V tejto súvislosti treba upozorniť na špecifické typy piesní, ktoré zaznamenali viacerí zberatelia pri svojich výskumoch v multietnických lokalitách (S. Burlasová, A. Elscheková, E. Krekovičová a i.), a to sú **viacjazyčné piesne** (DROPPOVÁ, L. 1994). Nemáme pritom na mysli len využívanie inorečových hovorových výrazov, na ktoré upozorňoval už J. Kollár v zbierke „Písne světské lidu slovenského v Uhřích“.² Sú to napr. slovenské piesne s nemeckým alebo maďarským refrénom, ale aj opačne.

*Slúžilo d'ieuča u nemocního,
ňekcelo jesti chleba rožního.
Vas, vas, vas is ten vas,
vas ist šene grini gras.*

(Bartók, B.II.1970, 653)

Alebo piesne, kde sa pravidelne striedajú slovensko-maďarské, či slovensko-nemecké verše, napr.:

*Dievča, kde si bola?
Madl, wo bist g'west?
V záhradke som bola,
im Goatn bin i g'west.*

*Čo si tam robila?
vos host duotn g'mocht?
Perečko som vila,
Buschn hob i g'mocht.*

(Elscheková, A.1989, 220)

Známe sú aj viacjazyčné varianty, prípadne preklady niektorých piesní, napr. baníckych z oblasti Banskej Štiavnice (DROPPOVÁ, L. 1994, 74), refazové formy viacjazyčných piesní, kde strofy nasledujú po sebe vo viacerých jazykoch (MORAVICKÁ, L. 1992, 152) atď.

V tomto príspevku sa nemienime podrobnejšie venovať viacjazyčným piesňam. Spomíname ich ako jeden z ďalších dôkazov nášho konštatovania, že piesne s tematikou etnických konfliktov nepredstavujú výraznejšiu skupinu tradičných slovenských ľudových piesní. Menšia početnosť takýchto piesní, ako aj spomínané viacjazyčné piesne poukazujú skôr na to, že identifikácia „svoj – iný“ na etnickom základe nepatrila v bežnom toku života na dedine medzi dominantné, hoci Slováci nezriedka žili vo viacetnických lokalitách. Možno preto slovenský folklór vo väčšej miere reflektuje podoby Žida a Róma, lebo s nimi sa spájajú aj kontrasty sociálne, statusové a pod.

II. Piesne reagujúce na stretnutia slovenského človeka s inoetnickým elementom mimo domova, mimo bežného každodenného života. Historické udalosti, vojnové a politické zvraty i ekonomické tlaky na území strednej Európy, a teda i dnešného Slovenska spôsobovali, že prostý dedinský človek často musel opustiť zaužívaný každodenný chod života a práce, kde príroda a najbližšie rodinné či spoločenské vzťahy mu boli aj najčastejšími zdrojmi inšpirácie a umeleckého stvárnenia. Z rôznych dôvodov preto odchádzal z domova a bol nútený konfrontovať sa s cudzinou, s inými krajinami a kultúrami, ako to vidíme najmä pri štúdiu textov piesní dvoch širších tematických okruhov: 1) piesní reflektujúcich život, prácu a skúsenosti migrantov za prácou (či už krátkodobo – sezonári, alebo dlhodobo – vysťahovalci), a 2) piesní vojenských, alebo skôr v širšom slova zmysle piesní reflektujúcich vojnové udalosti.

II. 1) Skupina piesní, ktoré sa viažu k rôznym sezónnym a neroľníckym zamestnaniam v cudzine a v cudzom prostredí, je veľmi rôznorodá, preto ju možno vnútorne členiť:

II. 1.A. Na prvom mieste môžeme spomenúť **drotárske piesne**. Je známe, že drotári ponúkali svoju prácu a výroby nielen v bližšom okolí, ale aj v ďalekej cudzine, čo našlo

samozrejme svoj odraz aj v piesni. Len zriedka tu však nachádzame vyslovené konfrontácie slovenský – mimoetnický ako svoj – cudzí. Skôr nám drotárske piesne sprístupňujú poznanie úzkosti z neznámeho cudzieho sveta a hľadanie protikladu v čomsi známom, ako je rodná dedina, rodina, milá:

*Drotári, drotári, jako dzivé husi
po tem šírem svece potukac sa musí.
Kapsu si poscele, vrecom sa odzeje,
ešše sa mu ešše o frajérce sneje.*

(Ferko, V.1978,300)

Niekedy je ten cudzí svet v piesňach aj pomenovaný, no ani tu nejde o porovnávanie svoj – cudzí na etnickom princípe:

*Prajská zem, prajská zem,
skoro-li ca prejdzem,
fajerečko moja,
zdravú-li ca najdzem.*

(Ferko, V. 1978, 300)

II.1.B. Podobné konfrontácie domov – cudzina nám prinášajú aj **piesne tzv. sezonárov a služobných dievčat**. V týchto piesňach sa síce zväčša menujú konkrétne okolité krajiny, kam slovenské obyvateľstvo odchádzalo za prácou. No kontrasty, prípadne i konflikty sa zobrazujú nie na etnickom, ale skôr na sociálnom základe, na porovnávaní pracovných povinností, postavenia sezónnych robotníkov, ich ubytovania, stravovania atď., napr.:

*Duje vieter duje,
dolu od Dunaje,
už idú žnivére
z maďarského kraje.*

*Bud' zdrava, Haburo,
plane nam tam bulo,
jesti nedavali,
robiti kazali.*

(Demo, O., Hrabalová,O.1969. 124)

alebo:

*Navarte mi, mamko, navarte mi hrachu,
veď som sa namrela v Budapešti hladu.*

*Zohrejte mi, mamko, sladkíeho mliečička,
dost som sa najedla suchíeho chlebička.*

(Rybárska, L. 1986)

V uvádzaných príkladoch ani vo väčšine ďalších sezonárskych piesní nenachádzame pomenovanie „svojho“ ako Slovák, Slovensko, slovenský. Sú zastúpené zväčša názvami lokalít a ich odvođeninami, prípadne členmi rodiny. V zriedkavých prípadoch sme síce zaznamenali aj spojenie „slovenské dievčence“, no aj tu sociálny kontrast dominuje nad etnickým. Aj v nasledujúcej piesni matka čaká dcéru zo služby:

*Ide ona, ide, prežalostne plače,
že ona už viac do Nemecka nepôjde.*

*Lebo v tom Nemecku ťažko robeť musí,
na každi boží deň fazuľu jest' musí.*

*Na obed fazuľu, a na večer drobce,
o tom musia robeť slovenské dievčence.*

(ÚHV,č.36858)

II.1.C. Výraznejšie kontrasty v zmysle „svoj – iný“ možno vidieť vo **vystahovaleckých piesňach**. V týchto piesňach býva zväčša cudzia krajina, prípadne lokalita presne pomenovaná, obyčajne už v prvom verši alebo strofe. Tieto úvodné verše, alebo celé strofy sú často zhodné, alebo málo variované, napr.:

- *Prostred Ameriki (a na stred Kanadi) krčma maľovaná...*
- *A na stred Belgii (prostred Montreaľu) trauka še koliše...*
- *Keď zme prišli do Fiume (Hamburku) ...*

Pomenovanie „svojho“ býva pomerne rôznorodé. Najčastejšie je to „kraj“:

- *Keď som sa ja z mojho kraja do Ameriki zberal...*
- *Moja žena f starim kraju a ja tu ...*
- *Podzme, hlapci, podzme do našeho kraju ...*

alebo domov:

- *Keď som sa ja z domu zberau ...*
- *Keď domov pôjdeme, čo robiť budeme ...*

Často aj takéto neurčité charakteristiky „svojho“ (kraj, domov) zastupuje rodina ako celok, alebo jednotliví jej členovia:

- *Zdravi zostavajce, rodiťeli našo ...*
- *A i vi, mamočko, za ňim zaplačece ...*
- *Zbohom, žienka, dietke, zbohom ...*

Zriedkavejšie je v piesňach pomenovaná aj domovská lokalita, napr.:

*A i vi, mamočko, za mnu zaplačece,
jak me u Lastoucu vidzec ňebudzece.*

Pre veľkú časť vystahovaleckých piesní platí síce tiež konštatovanie spojené s drotárskymi a sezonárskymi piesňami, že sa v nich zriedka priamo vyjadruje príslušnosť k slovenskému etniku. Predsa však na rozdiel od predchádzajúcich skupín vyskytujú sa tu už aj viaceré nové prvky:

a) počiatky uvedomovania si „domova“ ako súčasť Európy, najmä v piesňach vystahovalcov do zámoria. Názov Európa tu zväčša nevystupuje ako svetadiel, ale ako zástupný názov „svojho“:

- *Moja žena u tej Europe nič nerobí lem z motiku kope ...*
- *Pomož, Bože, pomôž do tej Europi ...*

b) spolu s konkrétnymi a každodennému životu bližšími pojmami kraj, domov, rodina sa vo vystahovaleckých piesňach sporadicky objavuje aj abstraktnejší pojem „vlast“, hoci nie vždy etnicky definovaný. Vystupuje v niektorých piesňach ako protipól cudziny, no zriedka ako symbol etnického spoločenstva:

- *Keď som ja mau na šif sadať, začali mi slze padať,
slze, slze od žalosti, že vichádzam ze svej vlasti.*

- Ej, zbohom, zbohom, kamaraci,
bo ja idzem do svej vlasci.

c) vo vystahovaleckých piesňach sa už častejšie ako v iných spomínaných skupinách vyskytuje pomenovanie Slováč v zmysle „svojho“. Len veľmi zriedka sme zaznamenali názov Uhor (Ungar):

*Kolo mene chodit i tak mi hovorit:
ponahliaj sja, bilij Ungar,
zle sja s tobom zvodit.*

(Švehlák, S. 1980, 565)

Predpokladáme viacero dôvodov tohto faktu. Vystahovalecké piesne sú zväčša spojené s masovým, tzv. sociálnym vystahovalectvom koncom 19., ale najmä v 1. polovici 20. storočia. V tomto období už vedomie etnickej príslušnosti k Slovensku pravdepodobne preniklo (aj zásluhou školskej výuky za I. ČSR) do širších vrstiev obyvateľov na Slovensku, a tým aj do piesní slovenských vystahovalcov. Okrem toho ľudia z rôznych slovenských lokalít odchádzali do zámoria často v skupinách a aj na spoločných ubytovniach v cudzine sa zoskupovali podľa etnickej, či dokonca regionálnej príslušnosti (MANN, A., 1980, 530-1). Teda aj tu vznikali podmienky uvedomovania „svojho“ v inoetnickom obkolesení:

*Prostred Ameriki krčma maľovaná,
do nej sa schádzajú Slováci do rána.*

(Droppová, L. 1988, 134)

Vystahovalci zo Slovenska sa tu konfrontovali s „iným“ na každom kroku. Niekedy „inost“ súvisela s etnickými znakmi, napr. s cudzím jazykom, ktorý bolo potrebné ovládať kvôli získaniu práce:

*Bo Nort Amerika žem je prevelika,
ta še po nej skita, chto ňezna jazika.*

Tak i ja še skital mešac i dva tiždňi,
až mi popadaľi z mojich noškoch čižmi.

*Čižmi popadaľi, šmati še podarľi,
tedik me Englijci do roboti vžali.*

(Švehlák, S. 1980, 573)

Niekedy nachádzame konfrontácie rôznych prostredí doma i v cudzine: *Amerika – novij švit*; *Amerika – zem veliká* atď. Časté je porovnávanie ubytovania, stravy, zábavy, ale najmä práce, pracovných a sociálnych podmienok v cudzom svete a „v kraju“:

- *Chťorij mudrij človek v kraju sobi žije,
bo v tej Americi ľem sja napsotuje.*

(Švehlák, S. 1980, 575)

*Dobre v Amerike tím slovenským chlapcom,
ništ oňi ňerobä, ľen popod zem chodä.*

*Popod zem, popod zem, popod sivie skali,
tam oňi vrtajú jak chrobáci mali.*

(Droppová, L. 1988, 138)

Len zriedkakedy však tieto konfrontácie vedú k takému jednoznačne vlastenecky motivovanému záveru, aký prináša pieseň, ktorú v r. 1925 zapísal Emil Hula v Dúbravke – Lamači:

*Tam som sadol na lodičku,
dal peňazí polovičku,
by som išiel späť k domovu,
veď som slovenského rodu.*

*Amerika nám nesvedčí,
zato liptovské oreší,
naša Detva aj Polhora,
hej, tam pôjdeme do pola.*

(ÚHV, 3833)

Slováci si po dlhšom pobyte v cudzine vytvárali aj nové partnerské vzťahy. Je pochopiteľné, že tieto skutočnosti, ako aj konfrontácie dievčat doma a v cudzine sa odrazili aj vo vystahovaleckých piesňach:

*Už parobci v Americe tam še požeňili,
pobrali tam Angličanki, bodaj ošališi.*

*Či mi Slovenki ňe krasne? Či robic ňezname?
Od Angličankoch sa veru zahanbic ňedame.*

*Bodaj vas ten Pan Buch skaral s vašimi tolarami,
mi verne svojmu narodu, ňic ňehceme s vami.*

(Halašovská zbierka 64, MS 4315)

V tomto prípade už porovnávanie vedie jednoznačne k vlastenecky formulovanému záveru, ktorý však ani vo vystahovaleckých piesňach nie je veľmi frekventovaný. Priame deklarovanie etnickej príslušnosti (*veď som slovenského rodu...*, *mi verné svojmu národu*) sme zaznamenali zatiaľ len v dvoch piesňach. Na druhej strane však, hoci poznáme aj piesne chváliace život v cudzine, predsa väčšina vystahovaleckých piesní vyjadruje žiaľ nad odchodom do cudziny, túžbu vrátiť sa domov a vrúcny vzťah k domovine, ktorú ani najbohatšia cudzina nemôže nahradiť:

*V твоjim kraju bida, ti tam ňevižiješ,
v Americi tjažko robiš, ale pivo piješ.*

*V mojim kraju lipša voda, jak u tvojim pivo,
nebudeš mi, mij mister bas, rozkazuvav teľo.*

(Švehlák, S. 1980, 576)

II.2. Obsah slovenských ľudových piesní o vojenskej službe a vojnových udalostiach je tematicky tiež značne rôznorodý. S. Burlasová vo svojej monografii venovanej týmto piesňam ich preto triedi nielen do štyroch hlavných oddielov, ale niektoré ešte „kvôli lepšiemu prehľadu a ľahšej charakteristike“ člení aj vnútorne (BURLASOVÁ, S., 1991, 36). Je zaujímavé, že hoci už pri odchode na vojenskú prezenčnú službu odchádzali mládenci zo slovenských dedín do cudzieho, často inoetnického prostredia a vo vojnových ťaženiach i bojoch sa dostávali do priameho kontaktu s inými etnikami – táto skutočnosť nie je v piesňach dominujúca. Piesne zväčša vyjadrujú odmietanie vojny ako takej, vojny ktorá vytrhá mladých mužov z domova, od rodičov, žien, frajeriek:

*Sama sem nerada, že vojna povstala.
Milého mi vzali, sama sem zostala.*

(Blaho, J. I.1954, 57)

Opisujú hrôzy a ťažké polozenie vojakov na bojisku aj ich rodín doma. Časté sú tu motívy ľúbostné i sociálne, kde je hnev vojakov či ich príbuzných obrátený nie proti nepriateľovi, ale proti tým, ktorí vojny vyvolali a posielajú do nich mladých ľudí: *Púchovskí radní páni, svatojanskí úradové*, alebo kráľ či cisár:

*My, chlapi slobodní,
škoda nás nastokrát,
my rostome jak rozmarín,
bude nás cíсар brat.*

(Blaho, J. III.1957,104)

S. Burlasová vyčleňuje len jednu skupinu piesní s názvom Historické vojny v rámci IV. oddielu, kde je nepriateľ presnejšie etnicky pomenovaný (hoci sporadicky sa prívlastky ruská krajina, talianska zem, turecká vojna a pod. objavujú aj v iných skupinách). Autorka však zároveň upozorňuje, že napriek niektorým historickým reáliám v piesňach ide len o „približné rámcovanie, čo súvisí s tým, že piesne intencionalne nevznikli ako historický komentár, ale ako ľudsky vyostrená reflexia okolností a dôsledkov vojny, ako subjektívny odraz dobových udalostí, ktorý neraz vznikol aj dodatočne ako forma spomienky. Preto aj prepojenie s udalosťami je niekedy iba relatívne, alebo veľmi vágne.“ (BURLASOVÁ S., 1991, 36). Uvádza ďalej aj príklad piesne, kde je v rôznych variantoch vojnová udalosť lokalizovaná na viaceré miesta, čo znamená posun nielen v priestore, ale aj v čase. Aj z toho je zrejmé, že vojenské piesne zväčša nevyjadrujú antagonizmus voči konkrétnej krajine či etniku, ale skôr vyjadrujú nespokojnosť s okolnosťami, ktoré k vojnovým konfliktom prispeli a s dôsledkami, ktoré vojny zapríčinili.

Pojem „svoj“ je vo vojenských piesňach často vyjadrený názvom Uhorsko, uhorský. Tento prívlastok je spojený nielen s predstaviteľmi vládnucej a úradnej moci (uhorská kráľovná, uhorskí páni), alebo s vojenskými či štátnymi reáliami, čo bolo v rámci uhorského (prípadne Rakúsko-uhorského) štátneho celku pochopiteľné, napr.:

*Ten uherský regiment,
maširuje z Bosny ven,
do kasárni šteluje,
švárne holky miluje.*

*Maširúvali by sme,
pre uherskie hranice,
tam budeme bojovať
zarmúčené mé srdce.*

(Sl. spevy VI, 229)

Prívlastok „uhorský“ však piesne prezentujú aj v spojení „Uhorská zem, Uhorská krajina“ v zmysle domov, vlast:

*Bohu ta porúčam,
Uherská krajina,
s tým sa s tebou rozlúčam,
ty moja rodina.*

(Sl. spevy III. ,364)

V tejto súvislosti si uvedomujeme, že veršová a rytmická štruktúra piesní napomáha uchovaniu mnohých archaických, alebo už nepoužívaných výrazov a názvov v textoch. No zároveň sa domievame, že tieto piesne nám aj dokumentujú, ako bolo vžité a dlho u nás prežívalo vedomie širšej „uhorskej vlasti“, kým pojem „Slovensko, slovenský“ nebol geograficky, štátoprávne, ba ani užšie etnicky vymedzený, a teda sa ani nepoužíval. V citovanej zbierke vojenských piesní sa síce nachádzajú aj také texty, kde bojujú „slovenskí vojaci“ a strieľajú „slovenské kanóny“. V tej istej piesni sa však spieva aj:

*V tej uhorskej zemi, krvi po kolená,
nejeden zavolá, nejeden zavolá,
nejeden zavolá: ach mamičko moja!*

(Burlasová, S., 1991, 231)

Myslíme si preto, že prívlastok „slovenský“ tu asi nahradil pôvodný výraz „uhorský“ až v neskorších variantoch tejto piesne o bojoch proti Turkom.

Na piesňových materiáloch je tiež badateľné, že vedomie príslušnosti k slovenskému etniku a Slovensku ako vlasti je vyjadrené zväčša až v textoch, ktoré reflektujú relatívne mladšie historické udalosti zo začiatku nášho storočia. Možno uviesť príklad piesne o atentáte na následníka trónu v r. 1914:

*Stalo še nam čudo v Avstriji,
že Ferdinanda zabili,
že Ferdinanda, aj jeho ženu,
vy še berce, chlapci, na vojnu.*

*Kec Ferdinandovi zvonili,
chlapci šabličky brusili,
chlapci, Slováci, hore stavajce,
za našo Slovensko bojujce.*

*A kec Ferdinanda chovali,
chlapci do šturmu še brali,
chlapci Slováci i s granátami,
až še ta žem treše pod vami.*

(Burlasová, S. 1991, 247)

Názov slovenský v zmysle „svojho“ nie je ani vo vojenských piesňach, podobne ako v ostatných vyššie spomínaných okruhoch piesní, veľmi frekventovaný. Často ho zastupuje regionálna, prípadne lokálna príslušnosť: *od Prešpurka Záhoráci, tá vrádištská chasa, tí závodskí chlapci atď.* alebo názov lokality, z ktorej sa vojaci regrutovali.

Podobne aj názov cudzej krajiny, či iných etník, s ktorými sa slovenskí vojaci kontaktovali v bojoch, je niekedy nahradený geografickým názvom spojeným s konkrétnymi bojovými udalosťami (Belehrad, Dalmácia, Piava, Hollabrun), alebo pojmy „svoj – iný“ zastupujú mená panovníkov a vojvodcov (princ Karol, Franz Jozef, Sobiesky, Bonapart).

Najčastejšie však v historických vojenských piesňach nachádzame priame pomenovanie zástupcov bojujúcich krajín či etník, keď proti uhorským či slovenským vojakom stojí Turek, Nemec, Francúz, Rus (prípadne Moskaľ) a pod. Zaujímavé však je, že slovenské ľudové piesne pomerne zriedka vyjadrujú etnické antagonizmy. V menšej miere sme ich zaznamenali najmä v piesňach spojených s nasledujúcimi historickými vojnami a udalosťami:

a) ojedinelý je napríklad záver piesne z obdobia tatárskych vpádov *Pod Zniovskym zámkom ...*

*Neboj sa, králi náš, tých divných krkavcov,
verných poddaných máš, zbijú tých psohlavcov.*

*Tatárov zbijeme, čreva vysnujeme,
neprídu viac lípiť do uhorskej zeme.*

(Melicherčík, A. 1959, 527)

b) podobne ako v predchádzajúcej piesni, kde sú Tatári charakterizovaní ako krkavci a psohlavci, aj v niektorých piesňach o bojoch s Turkami sa vyskytujú slovné spojenia *tureckí zbojníci*, *turecké potvory*, alebo sa dozvedáme, ako Turci *štyri duše honia* a postupne ich mučia a zabijú. V dvoch piesňach sme našli zmienku o tureckých janičiaroch:

*Jaňičári pritrhli, dzivčence nám berú,
hodza si ich pres sedla, do háremu vezú.*

(Burlasová, S. 1991, 221)

V dvoch baladách, viažúcich sa k vojnám s Turkami, je aj jasnejšie formulovaná konfrontácia „svoj – cudzí“. Je to predovšetkým v balade *Rabovali Turci* ..., o dvoch unesených deťoch zvolenskej richtárky, vo vyjadrení brata Tomáška:

*Domov, sestra, domov k tej našej materi,
že by som neumrel v tej tureckej zemi.*

(Melicherčík, A., 1959, 584)

Podobne v balade *Ten turecký mýtnik* ..., možno zaznamenať nielen spojenia „Turci pohani“ a „tí prekliati ďauri“, ale zároveň tu je badateľná konfrontácia nielen na etnickom, ale skôr na sociálnom a religióznom princípe. Dokumentuje to aj záver spomínanej balady, kde Turkova matka žalostí, že si Katarínka vzala život:

*Veď by si nemala,
dach šidlom pobitý,
ale diamantom
a perlami krytý.*

*Veď by si tu bola,
tvrdo nerobila,
len v čipkách sedela,
zlatom, striebrom šila.*

na to Katarínka odpovie:

*Lepší je ten Dunaj,
než hárem turecký,
lepšia smrť kresťanská,
než život pohanský.*

(Melicherčík, A., 1959, 587)

V piesňach viažúcich sa k bojom s Turkami sú „naši“ (vojaci, alebo civilné obyvateľstvo) vykreslení skôr ako pasívne postavy, ktoré trpia pod bezprávím a krutostami, no nemôžu sa brániť, iba ak vlastnou smrťou. Hrdinka balady *Ten turecký mýtnik* ... napríklad takto nie sice fakticky, ale morálne predsa víťazí. Turci zas majú podobu agresorov, kde „inost“ je znásobená ešte tým, že boli predstaviteľmi nielen iného etnika, ale aj iného náboženstva.

c) v piesňach z obdobia rokov 1848-49 sú konflikty, vychádzajúce z etnicko-politických základov, zväčša zosobnené v postavách J.M. Hurbana na jednej strane a L. Kossutha (prípadne generála kossuthovských vojsk Görgelyiho) na druhej strane. Obaja maďarskí vojvod-

covia sú v piesňach predstavení ako takí, čo *še baľi – od Moskaľa ucekaľi*. Generál Görgelyi dokonca ako zradca, ktorý *za zlatú hviezdu svoje vojsko predal*. Hurbana zas piesne oslavujú ako neohrozeného bojovníka:

*Mám ja pierce z havrana,
Bôh nech živí Hurbana.*

*V Hurbanovej hore červená zástava,
bude na nej visieť Košútova hlava.*

(Zbierka A. Halašu, 34, MS 13699)

Z tohto obdobia sa zachovalo len málo piesní a zväčša sú to bojové alebo satirické piesne. Uvedomenie si „svojho a iného“ na etnickom princípe je tu citelné, čo sme zaznamenali aj vo viacerých ďalších piesňach.

d) ako posledné ešte stručne spomenieme piesne, ktoré S. Burlasová nazvala „odbojové a partizánske“, teda piesne spojené s 2. svetovou vojnou a Slovenským národným povstaním (BURLASOVÁ, S., 1974). Proti sebe bojujúce strany sú v nich jasne etnicky vymedzené: na jednej strane *Slováci, podťte všetci do boja* a na strane druhej *ty Hitler, ty Hitler, tí nemeckí páni*. No je pochopiteľné a z piesní to jasne vyplýva, že nad kontrastom „svojho a iných“ etník tu prevláda konflikt ideovo-politický. Na „našej“ strane: *tam bojujú Česi aj Slováci, bratia Rusi, Srbi, Poliaci*. Zatiaľ čo „iných“ reprezentujú nielen Nemci, ale najmä esesmani, nacistickí vrahovia, ale aj domáci gardisti.

Slováci o sebe (bez porovnania s inými)

V úvode tohto príspevku sme spomínali, že porovnávaním s „inými“ sa potvrdzuje, hodnotí a upevňuje aj predstava o „sebe“, teda aj o sebe ako etniku. Sústredili sme sa preto najmä na piesne a parémie, v ktorých sa znaky a vlastnosti Slovákov konfrontujú s etnickými charakteristikami iných etník. Zaznamenali sme však niektoré útvary, predstavujúce Slovákov a ich vlastnosti bez konfrontácie s okolím, no v oveľa menšej miere.

Parémie, v ktorých Slováci charakterizujú sami seba, bez faktického alebo mysleného porovnania s inými, sme našli v Záturského zbierke len v minimálnom počte (10). Týkajú sa najmä niektorých pozitívnych vlastností Slovákov: *Čo Slovák – to chlap* (ZÁTURSKEÝ, A. XVII, 2), alebo ich životného údely: *To je bieda, čo Slováka zjedá* (ZÁTURSKEÝ, A., XVII, 13), prípadne odsúdenia odrodilcov od národa atď.

Podobne aj **piesne** tohto zamerania nachádzame v zbierkach len ojedinele. Napr.:

*A ja som spod Kriváňa
malučký junáčok,
teraz som vyrástol,
je zo mňa Slováčok.*

*Ej, a jak ja odrastem,
bude zo mňa junák,
potom bude zo mňa
opravdivý Slováčok.*

(Slov. spevy II. 479)

Dikcia piesní zväčša poukazuje na ich pôvod vo vzdelaneckých, národne orientovaných vrstvách na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia a našli sme ich uverejnené najmä v Slovenských spevoch. O spôsobe šírenia tohto typu piesní v rôznom prostredí svedčí poznámka zberateľa piesne *Od Dunaja hlbokého ...* A.D. Svobodu: „Pieseň túto opísal som od prostého Holíčana – spieval i chlapec asi 13-ročný v Hodoníne pri otvorení Českej reálky“. Pieseň je pomerne rozsiahla (11 strof), ako príklad uvádzame len prvé dve strofy:

*Od Dunaja hlbokého,
až po Kriváň vysoký,
nemáš kraja krásnejšieho,
čo prejdeš svet široký.*

*Krásny to kraj Slovensko sa
odjakživa nazýva,
a tu národ náš slovenský
od pravekov prebýva.*

(Slov. spevy III. 202)

V našom príspevku sme sa snažili zdokumentovať reflexiu „svojho“ a „iných“ etník v slovenskej ľudovej piesni (len s menšími odbočeniami k iným druhom a žánrom folklóru). Východiskom analýzy bol predovšetkým materiál z publikovaných zbierok folklóru a vlastivedných monografií. Uvedomujeme si pritom, že folklórne texty v nich boli niekedy vyberané podľa zvolených kritérií a autorských zámerov. Predsa sa však nazdávame, že analyzovaný materiál predstavoval dostatočne reprezentatívny súbor podkladov k danej téme.

Odraz seba a iných etník v slovenskom folklóre má síce v rôznych žánroch slovenského folklóru rozdielnu funkciu i kvalitu, no predsa sú tu zrejmé niektoré spoločné tendencie:

1) pomerne malá frekvencia tejto tematiky v slovenskom folklóre, predovšetkým v piesňach, ale aj v parémiách a v ľudovom rozprávaní. Vyššiu frekventovanosť možno badať len v užších tematických okruhoch mapujúcich konkrétne historické udalosti a skutočnosti (piesne o historických vojnách, výstahovalecké piesne a pod.);

2) možno súhlasí so zistením viacerých folkloristov, že „v slovenskom folklóre etnické obrazy a stereotypy vystupujú v porovnaní s inými európskymi národmi (Poliakmi, Maďarmi, Nemcami, Dánmi, Fínmi, Švédmi atď.) ako pomerne nevýrazné...“ (KREKOVIČOVÁ, E. 1995a, s.222-3). Toto zistenie platí predovšetkým v súvislosti so slovenskou ľudovou piesňou (s výnimkou pomerne malej skupiny piesní o niektorých historických udalostiach, ako sme ich uvádzali vyššie), no sčasti aj o iných folklórnych žánroch. Tu sme však predsa mohli konštatovať, že napríklad v parémiách, legendárnych rozprávaniach a anekdotách sú vlastnosti, zvláštnosti a hodnotenia jednotlivých etník postavené do výraznejších kontrastov ako v piesňach a viac vychádzajú zo zaužívaných etnických stereotypov. Tieto znaky sú badateľné napríklad v niektorých anekdotách o príslušníkoch rôznych etník, v prísloviach, ale najmä v rôznych hanlivých a posmešných výrokochoch (slurs, blasons, populaires a p.) (PROFANTOVÁ, Z., 1997, s. 75). Predsa sa nám však zdá, že slovenský materiál nedemonštruje jednoznačne negatívne postoje voči iným etnikám, prináša skôr ambivalentný obraz etník, keďže popri kritických reflexiách nechýbajú ani pozitívne vyjadrenia. Platí to sčasti aj v prípade reflexie Židov a Rómov, voči ktorým sú u väčšiny európskych národov rôzne bariéry a predsudky vo folklóre najmarkantnejšie (KREKOVIČOVÁ, E., 1995b, s. 67).

Pri pátraní po dôvodoch tejto menšej frekvencie aj intenzity reflektovania iných etník, ale aj „seba“ v slovenskom folklóre je možné uvažovať o mnohých skutočnostiach, vyplývajúcich z historických udalostí, ale aj z geopolitického priestoru, v ktorom Slováci po stáročia žijú. Pokúsime sa spomenúť aspoň niektoré:

1. Strednú Európu, súčasťou ktorej je aj Slovensko, charakterizuje väčšina autorov ako multietnickú, multikultúrnú a multikonfesionálnu. Táto rôznorodá „mnohosť“ nemala a ani dnes nemá stálu podobu a kontúry. Menila sa zásluhou vnútorných podnetov: vývoja ekonomiky, vnútorných migrácií, vývoja vzdelanosti a p., ale aj pôsobením vonkajších vplyvov: vojnové udalosti, zmeny štátnych útvarov a hraníc atď. Spomínané skutočnosti sú pomerne dostatočne rozpracované v odbornej literatúre (napr. SUPPAN, A.-HEUBERGER, V., 1991; KOVAČEVIČOVÁ, S., 1993; KILIANOVÁ, G., 1994 a, b a i.).

2. Slováci sú historickou súčasťou prostredia, v ktorom sa po stáročia kontaktovali s inými etnikami nielen na rozhraní etnických alebo štátnych hraníc, ale aj priamo v centre Slovenska. Etnické skupiny tu nežili len vedľa seba ako susedia, tvorili aj etnicky zmiešané

lokality a regióny s niektorými prvkami špecificky regionálnej „nadetnickej“ kultúry. (KILIANOVÁ, G. 1994b; DRÖPPOVÁ, L. 1994). Obyvatelia viacerých miest na Slovensku, ale aj väčších regiónov (Spiš, tzv. Hauerland a i.) boli schopní bežne komunikovať vo viacerých jazykoch, čo v niektorých oblastiach pretrváva dodnes.

3. Obyvatelia Slovenska sa po dlhé obdobia v minulosti kontaktovali s inými jazykmi aj v podobe úradných jazykov (latinčina, nemčina, maďarčina), liturgických jazykov (biblická čeština u slovenských evanjelikov, latinčina u katolíkov), vyučovacieho jazyka (najmä maďarčina do roku 1918).

4. Slovensko ako samostatný geopolitický celok nebolo vlastne definované až do konca 1. svetovej vojny. Používal sa síce neurčitý názov „Fél vidék“, alebo „Horné Uhorsko“, ale bez presnejšieho ohraničenia. Po dlhý čas aj u slovenskej inteligencie existovalo povedomie širšej uhorskej vlasti alebo povedomie regionálnej príslušnosti, či pôvodu (podľa žúp – Gemerčan, Zemplínčan, alebo podľa užších kultúrnych regiónov – Záhorie, Podpoľanie apod.). Je zaujímavé, že táto regionálna, ba niekedy lokálna identifikácia v niektorých prípadoch prežíva dodnes, napr. v podobe fungovania tzv. rodáckych spolkov v Bratislave.

Uviedli sme tu len niekoľko podmienok pomerne zložitého a dlhotrvajúceho procesu sebaidentifikácie Slovákov na etnickom/národnom princípe. Aj analýza folklórneho materiálu nám umožní uvedomiť si niektoré špecifiká tohto procesu na Slovensku v minulosti, a zároveň nám dáva i určité východiská pre porovnanie so súčasnosťou.

POZNÁMKY

- 1 Štúdia je uverejnená in: Národopisný zborník, edícia Národopisného odboru MS v r. 1998.
- 2 Kollár vyčleňuje „mezi Slováky v Uhrách“ sedem nárečových skupín, kde najmä v nárečových typoch 6. Nemecko-slovenské nárečie a 7. Maďarsko-slovenské nárečie sa využívajú mnohé nemecké a maďarské „hned surové, hned zeslovenštené slova...“ (KOLLÁR, J.- ŠAFÁRIK, P.J.1988, s. 11-20).

PRAMENE A LITERATÚRA

(V súpise uvádzame len tie pramene, z ktorých priamo citujeme materiál v štúdiu.)

BLAHO, J.: Záhorácké piesničky. Bratislava I-1948, II-1952, III-1957, IV-1970.

BURLASOVÁ, S.: Partizánske a odbojové piesne. In: SNP v ľudovej tvorbe. Zost. B. Filová, Bratislava 1974, s.151-227.

BURLASOVÁ, S.: Vojenské a regrútske piesne. Bratislava 1991.

DEMO, O.- HRABALOVÁ, O.: Žatevné a dožinkové piesne. Bratislava 1969.

DROPPPOVÁ, L.: Chudoba, chudoba, šak si mi moc vina... Slovenské ľudové piesne so sociálnou a revolučnou tematikou. Bratislava 1988.

DROPPPOVÁ, L.: Viacjazyčné piesne na Slovensku a ich kontexty. In: Zborník SAS, 23, Bratislava 1994 s. 67-77.

ELSCHEKOVÁ, A.: Hudobná kultúra. In: Rača. Vlastivedná monografia, zost. Podolák, J., Bratislava 1989. S. 220-233.

- FERKO, V.: Svetom, moje, svetom...Slovenskí drotári doma i vo svete. Bratislava 1978.
- HALAŠA, A.: Rukopisná zbierka textov slovenských ľudových piesní z 19. a 20. storočia. MS Martin.
- KILIÁNOVÁ, G.: Mitteleuropa als eine kulturelle Region. In: Ethnokulturelle Prozesse in Mitteleuropa im 20. Jahrhundert. Zost. L. Droppová-M. Paríková. Bratislava 1994a, s. 9-17.
- KILIÁNOVÁ, G.: Etnicita, kultúra a hranice. Prípad strednej Európy. Etnologické rozpravy 2/ 1994b, s. 45-56.
- KLÍMOVÁ, D.: Fremde Völker im Schwank und Witz. In: Etnologické štúdie I. Folklor in the identification Processes of Society. Zost. Kiliánová, G.- Krekovičová, E., Bratislava 1994, s. 107-114.
- KOLLÁR, J.-ŠAFÁRIK, P.J.: Piesne svetského ľudu slovenského v Uhorsku. Bratislava 1988, 2. vyd.
- KOVAČEVIČOVÁ, S.: Der Beitrag des Ethnographischen Atlases der Slowakei für das Erkenntniss des multikulturellen und multiethnischen Charakters der Slowaken. In: Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde. Band 30, 1993/94, s. 57-63.
- KREKOVIČOVÁ, E.: Židovstvo očami iných. Reflexia Žida v slovenskom folklóre. In: Traditiones. Zborník Inštitutu za slovensko narodopis 24, slovestvena folklór. Zost. Stanotik M., Ljubljana 1995a, s.221-236.
- KREKOVIČOVÁ, E.: Obraz Žida v slovenskom folklóre. In: Židovská identita včera, dnes a zajtra. Zost. P. Salner. Bratislava 1995, s. 41-68.
- MANN, A.B.: Vysťahovalectvo za prácou do Ameriky na prelome 19. a 20. stor. a jeho vplyv na ľudovú kultúru. Slov. Národop. 28, 1980, s. 527-552.
- MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Chrestomatia. Bratislava 1959.
- MORAVICKÁ, L.: Piesňový repertoár v Jarovciach, Rusovciach a Čuňove. Diplomová práca. Bratislava FF UK, 1992.
- PROFANTOVÁ, Z.: Little Fish are sweet. Bratislava 1997.
- RYBÁRSKA, L.: Život a repertoár významného nositeľa folklóru. Súťažná práca ŠVOČ. Bratislava 1986.
- SIDLER, L.: Koncepty identity a etnické vzory identity v Bratislave. Slov. Národop. 43, 1995, s. 5-19.
- SIROVÁTKA, O.: Der ethnische Humor. Slov. Národop. 41, 1993, s. 55-60.
- Slovenské spevy. 2. doplnené kritické vydanie spracoval L. Galko. Bratislava I-1972, II-1973, III-1976, IV-1978, V-1980, VI-1983.
- SUPPAN, A.-HEUBERGER, V.: Staaten und Minderheiten im Donauraum /1945-1990/. ÖÖH 1991, s. 41-58.
- ŠVEHLÁK, S.: Odras sociálneho vysťahovalectva v ľudových piesňach. Slov. Národop. 28, 1980, s.553-594.
- ÚHV – Archív ľudových piesní Hudobnovedného ústavu SAV.
- ZÁTURECKÝ, A.P.: Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví. Praha 1897.

THE REFLECTION OF „OUR“ AND „OTHER“ ETHNIC GROUPS IN THE SLOVAK FOLKLORE

Summary

Ethnic identity was even at present the function of one of basic group identities. The definition of the concept of identity may reflect various points of view or different scientific disciplines, some of which rather differ from one another. Nevertheless, all of the definitions are in one aspect similar: each given identity, thus ethnic identity as well, is mainly formed by and realized in confrontation with the surrounding environment. The idea about „us“ and „them“ is confirmed, assessed and reinforced via comparison. This self-image formed in confrontation with the others is on various levels and in various relations mirrored also in the Slovak folklore.

The paper aims at documenting the reflection of the „our“ and „other“ ethnic groups within the Slovak folk songs (with only a few digressions to other genres of folklore).

The point of departure of the analysis is predominantly the material published in collections of folklore and regional monographs. The author of the paper is well aware of the fact that these published folklore texts were selected upon certain criteria and authors' intentions. However, the author presumes that the analysed material constitutes a representative enough sample.

Although the reflection of the self and other ethnic groups in the Slovak folklore fulfils in different genres different functions and bears different quality, there are discernible certain common tendencies:

1) Relative little frequency of this theme in the Slovak folklore, chiefly songs, but also in proverbs and folk narrative. Higher frequency can be observed only in narrow thematic circles, mapping out concrete historical events and facts (songs about wars, emigration songs and the like).

2) In the Slovak folklore ethnic images and stereotypes are relatively faint, as compared to other European nations (the Poles, Hungarians, Germans, Danes, Finns, Swedes etc.). This finding holds mainly for the Slovak folk songs (with the exception of a relative small group of songs about historical events, as mentioned above), but partly also for other folklore genres. However, we can maintain that, eg. in proverbs, legends and anecdotes the trait, specificities and evaluation of various ethnic groups is conveyed in a sharper contrast, and are more based on common ethnic stereotypes than in songs. These features are discernible in some anecdotes about members of various ethnic groups, in proverbs, but mainly in various derogatory statements (slurs, blasons, populaires and the like). Nevertheless, it appears that the material does not necessarily convey only a negative attitudes towards other ethnic groups. Rather it brings an ambivalent picture of the others, since besides critical reflection also positive opinions are presented. This also partly holds in the case of reflection of the Jews or Romas, towards which various biases and prejudices are the most visible in the folklore of most European nations.